

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 12 mars 1915 kl. 1 e. m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, i anledning av en av herr Molin i Dombäcksmark väckt motion, nr 154, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för vård och tillsyn åt ännu kvarvarande milstolpar.

Närvarande: herrar von Sneidern, Winberg, Kahlström, Holm, Johansson i Brånalt, Kloo, Modig, Lübeck, Skareen och Ericsson i Åtvidaberg.

Uti en av herr Molin i Dombäcksmark inom riksdagens andra kammare väckt motion, nr 154, som för förberedande behandling inlämnats till kammarens tredje tillfälliga utskott, har motionären hemställt, att kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga i övervägande, vilka åtgärder som kunde anses erforderliga för beredande av vård och tillsyn åt de i byggningabalkens 25 kap. 3 § omförmälda, ännu kvarvarande milstolpar, ävensom, därest så befunnas nödigt, förelägga riksdagen det förslag, till vilket ett sådant övervägande kunde giva anledning.

Till stöd för berörda hemställan har motionären anfört följande:

Motionen.

»I det numera genom antagandet av lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet för landsbygdens del upphävida 25 kapitlet byggningabalken återfinnas i tredje, fjärde och femte paragraferna följande bestämmelser rörande milstolpar och vägmärken:

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 13 saml. 3 avd. 4 häft. (Nr 4.)

»Vid varje hel mil å landsväg rätte häradet upp stolpar eller stora stenar, och mindre vid varje halv och fjärdedels mil, därå miltalet utmärkt är.»

»Där väg löper till stad, socken, bruk, sjöhamn eller annan kunnbar ort, skola märken sättas, de där visa till vad ort den väg ligger.»

»River någon neder eller slår sönder dessa milstolpar eller märken, plikte som i missgärningsbalken urskils».

Stadgandena, som inflöto i 1734 års lag, gälla till synes allt fortfarande för städernas områden, ehuru de såsom föräldrade icke torde efterlevas.

Vid 1873 års riksdag väcktes av herr A. W. Westerdal motion, däri han på anförda skäl yrkade, att riksdagen för sin del måtte besluta upphäva 3 § i 25 kap. byggningsbalken, men blev motionen avslagen.

Vid '1874' års riksdag var frågan åter före genom en av herr C. Fr. Wærn väckt motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om antagandet av det metriska mått- och viktsystemet.

Ehuru lagutskottet jämväl vid detta tillfälle avstyrkt motionen, blev densamma dock av bägge kamrarna bifallen, och avlät riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t, att riksdagen för sin del beslutat upphäva 25 kap. 3 § byggningsbalken.

I skrivelse till riksdagen år 1877 meddelade emellertid Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t ej funnit skäl att godkänna riksdagens förslag.

År 1880 återupptogs frågan av hr H. T. Bergström, som yrkade »att riksdagen måtte förnya sitt år 1876 fattade beslut att 3 § i 25 kap. byggningsbalken skall upphöra att vara gällande.» Lagutskottet tillstyrkte denna gång motionen. Andra kammaren biföll utskottets hemställan. Första kammaren däremot avtog densamma, vadan frågan föll.

Motion i ämnet återupprepades vid 1887 års A-riksdag av hr A. P. Danielsson, men blev motionen ej behandlad.

I samband med Kungl. Maj:ts proposition till 1889 års riksdag med förslag till ny lag om väghållningsbesvärets utgörande på landet väckte hr C. Fr. Wærn motion, »att med upphävande av 3 § 25 kap. byggningsbalken nödiga föreskrifter i förenämnda syfte må bliva i den nya lagen om väghållningsbesvärets ordnande intagna». Särskilda utskottet, som behandlade Kungl. Maj:ts ovannämnda proposition och motion, hemställde att hr Wærns motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, och motiverades detta bland annat med att den nya väglagen skulle komma att upphäva det av motionären påtalade stadgandet om milstolpar, »vadan ett särskilt förklarande att detsamma upphäves icke är erforderligt.»

Genom första kammarens motstånd förföll hela lagförslaget. Först år 1891 kunde kamrarna samsas om den nya väglagen.

Den strid som utkämpats angående de gamla milstolparnas vara eller icke vara är åtminstone i ett enda avseende märklig. Förgäves söker man i handlingarna spåra något intresse för milstolparna i deras egenskap av minnesmärken från en svunnen tid. Vad som diskuterats har endast rört milstolparnas praktiska nytta, kostnaderna för desamma etc. Då man kommit till det resultatet att det vore utan praktisk nytta för framtiden, drogs utan vidare slutsatsen att de borde ej blott undandragas varje som helst omvårdnad för framtiden utan även — och helst detta — helt simpelt raseras och borttagas ur allmänhetens åsyn.

Och dock äro våra gamla milstolpar lika så goda kulturminnesmärken som många andra, som staten, kommuner, föreningar och enskilda vårda och bevara mot vandalism och förintelse.

På många ställen i vårt land erbjuda de gamla milstolparna (stenkumlen) en bedrövlig åsyn. Efter en del återstå endast några stenar. Andra åter äro sönderslagna och vandaliserade. En hel del finnes dock kvar oskadade. Lämnas emellertid milstolparna fortfarande som hittills utan skydd och vård, lärer det ej dröja så länge, förrän alla gamla milstolpar äro förstörda och fördärvade. Det är enligt min mening statens plikt att träda emellan och rädda det som ännu finns kvar av de gamla minnesmärkena.

Genom kungl. förordningen den 29 nov. 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande torde lagstiftningen redan sört för att bestämmelser finnas med avseende jämväl för de gamla milstolparna. Jag anser dock att blott detta att en förordning finnes ej är tillräckligt för att bereda de minnesmärken varom här är fråga verksamt skydd. Bland de åtgärder, som kunna ifrågasättas för att bereda de gamla milstolparna det skydd och den omvårdnad, varav de för närvarande äro i så stort behov, torde måhända ej vara tillfyllest blott genom hänvändelse från högsta ort till samtliga länsstyrelser, landsting, väghållningsdistrikt, kommuner eller enskilda fornminnesföreningar. Ett tydligt markerande av att milstolparna räknas till »forntida minnesmärken» torde böra göras genom lämpligt tillägg exempelvis i 2 § i förordningen den 29 nov. 1867.

Ett övervägande torde desslikes böra äga rum om vem eller vilka, som böra bekosta milstolparnas tillsyn och vård, nödiga reparationer etc. För egen del anser jag att respektive vägdistrikt borde vara förbundna att vidmakthålla stolparna i fråga. Det är mig bekant att flera vägdistrikt låta sig angeläget vara att vårda dem såsom minnesmärken.

Då 25 kapitlet byggningabalken allt fortfarande gäller beträffande områden, som tillhöra städerna, och de helt visst till antalet ej ringa milstolpar, som finnas inom städernas hank och stör, åtminstone på papperet, åtnjuta ett skydd, som måste anses nog så kraftigt i förhållande till behovet, under det inga bestämmelser alls finnas om värden av milstolparna på landsbygden, synes det mig icke vara för mycket begärt att enhetliga bestämmelser härutinnan, gällande såväl stad som land, måtte utfärdas.»

*Yttranden i
anledning av
motionen.*

Över förevarande motion har *riksantikvarien* på därom av utskottet gjord framställning avgivit följande yttrande. Se bil. A.

Svenska Naturskyddsföreningen, som av utskottet därtill lämnats tillfälle, har jämväl uttalat sig i anledning av motionen. Se bil. B.

Utskottet.

Utskottet beklagar i likhet med motionären den vanvård och den vandalism, för vilken mången gammal milstolpe, som varit värd ett bättre öde, varit utsatt i vårt land.

Staten kan dock icke enligt utskottets mening ingripa för tillvaratagandet och bevarandet av samtliga milstolpar, under vilken benämning utskottet innesluter samtliga vägmärken, utmärkande såväl hel mil som halv- eller kvartmil inom landets olika delar. Ett så vittomfattande ingripande kan icke motiveras därav att en del milstolpar måste anses hava ett verkligt kulturhistoriskt värde. Ett metodiskt sakkunnigt uppsökande genom statens försorg av samtliga milstolpar, önskvärda att bevaras, skulle enligt utskottets förmenande förutsätta en så stor apparat, att densammas åvägbringande ej heller bör sättas ifråga.

Av ortliga myndigheter torde, såsom även av motionären framhålles, vägstyrelserna vara de som i första hand kunna tänkas lämpade att vårda sig om milstolparna. Men ett generellt åläggande för vägdistriktet att vidmakthålla samtliga milstolpar torde, med kännedom om dessa vägmärkens skiftande värde, vara att driva pietetshänsynen väl långt, något som särskilt skulle framträda vid en jämförelse med det förhållandet att vägdistriktet enligt gällande väglag icke äro ålagda att uppsätta avståndsmärken enligt nuvarande mätsystem.

Det synes däremot utskottet, som om det borde kunna förväntas, att det enskilda intresset i orterna skulle känna sig manat att frivilligt påtaga sig det arbete och de kostnader, milstolparnas vidmakthållande kan kräva. Enligt utskottets mening torde det nämligen närmast vara av pietetshänsyn eller av estetiska skäl att beklaga, därest milstolparna försvunne ur land-

skapsbilderna, där man av ålder varit van att se dem och åt vilka de skänkt en viss prägel.

Utskottet hyser därför den enligt utskottets förmenande välgrundade tillförsikten, att de inom olika landsdelar bildade fornminnesföreningarna, hembygdsföreningarna och andra sammanslutningar skola taga initiativ och ledning vid företagande av de åtgärder för milstolparnas vårdande, vilka i förevarande motion åsyftas. Med hänsyn till Svenska Naturskyddsföreningens bifogade uttalande förväntar utskottet även, att denna förening eller den för hembygdsvård under bildning varande sammanslutningen skall ägna den omhandlade frågan sin uppmärksamhet och sitt intresse.

Det torde även vara att hoppas, att vägstyrelsernas och de väghållningskyldigas intresse för saken bör kunna väckas, något som redan skett på sina håll, och att väghållningsdistrikten således mera allmänt skola frivilligt åtaga sig att vidmakthålla milstolparna, en angelägenhet, vartill de, såsom förut påpekats, torde vara särskilt skickade.

Förutom den av utskottet ovan behandlade frågan om positiv verksamhet för milstolparnas vidmakthållande har av motionären jämväl berörts spörsmålet om rättsskydd för desamma. Med anledning av vad motionären därutinnan yttrat anser sig utskottet böra anmärka, att det, oavsett upphävandet av 25 kapitlet byggningabalken beträffande de allmänna vägarna på landet, icke därmed torde vara uteslutet, att 19 kapitlet 20 § strafflagen skulle fortfarande vara tillämpligt på skadegörelse å såväl å landet befintliga milstolpar som inom städernas områden befintliga. Där emot torde, då, såsom av riksantikvarien framhållits, icke ens de äldsta milstolparna kunna räknas till de verkliga fornminnena, kungl. förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande med desto mindre fog kunna göras tillämplig på milstolparna i gemen.

Emellertid finnes det, förutom det icke obetydliga antal för de olika landsdelarna karakteristiska eller mera konstnärligt utförda milstolpar, vilka införlivats med Nordiska museets samlingar eller liknande anläggningar inom landets olika delar, fortfarande åtskilliga milstolpar kvarstående ute å landsbygden, vilka äro av den ålder eller äga ett så konstnärligt utförande, att de jämväl kunna betraktas såsom verkliga kulturminnesmärken. På sätt riksantikvarien omnämnt, har allt mera uppmärksamheten inriktats på vikten att tillvarataga och bevara icke blott verkliga fornminnen utan även föremål, vilka, churu av yngre datum, också äga ett högt kulturhistoriskt värde. Detta nya skyddsområde är för närvarande föremål för behandling av den av Kungl. Maj:t på riksdagens initiativ år 1913

tillsatta fornminnesvårdskommittén. Enligt vad utskottet inhämtat lär kommittén komma att föreslå, att staten för bevarandet av typiska exemplar av hithörande föremål med högt kulturhistoriskt värde bereder sådana exemplar ett rättsskydd, liknande det, som om fornminnena gäller uti förutberörda kungl. förordning om dessas fredande och bevarande. Då de gamla milstolparna äro att räkna till det angivna skyddsområdet, skulle, därest vissa slags milstolpar ävensom på sina håll förekommande vägvisare finge anses äga ett högt kulturhistoriskt värde, således i varje fall typiska exemplar av dessa vägmärken genom statens ingripande beredas ett särskilt rättsskydd och sålunda ökad säkerhet vinnas för deras räddande undan förstörelse samt bevarande för eftervärlden.

Till sist anser sig utskottet böra fästa uppmärksamheten därå, att därest 19 kapitlet 20 § strafflagen icke finge anses tillämpligt på skadegörelse å milstolpar, Konungens befallningshavande torde äga att efter där-om gjord framställning genom fridlysning bereda rättsskydd jämväl för andra milstolpar än de nyss berörda.

På grund av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,

att herr Molins i Dombäcksmark motion, nr 154, icke må till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 12 mars 1915.

På utskottets vägnar:

AXEL VON SNEIDERN.

Bil. A.

TILL KONUNGEN.

Då genom nådig remiss yttrande blivit infortrat från mig angående inom riksdagen väckt motion i syfte att bereda de gamla milstolparna skydd och underhåll för framtiden, får jag i underdånighet anföra följande.

De äldsta av mig kända milstolparna härleda sig från 1600-talet och de yngsta från mitten av 1800-talet. De äro av olika utseende från olika tider och olika län; bland de äldre finnas många, som äro prydligt och smakfullt arbetade. Under de sista decennierna och huvudsakligen sedan kilometersystemet bragts i tillämpning även i fråga om väglängd har emellertid en mängd av dessa milstenar, som således upphört att vara aktuella för vägindelningen, helt eller delvis förstörts, någon gång av rent okynne, men oftare kanhända emedan de postament, som i allmänhet lyft dem ofvan vägen och hållit dessa upprätta så att de lätt kunnat iakttagas, blivit raserade på grund av att de voro murade eller sammanfogade av stenar lämpliga till varjehanda byggnadsarbeten. I vad utsträckning milstolparna blivit förstörda, kan jag ej angiva, men på betydande vägsträckor torde de vara helt försvunna.

Kulturhistoriska museer av den art att de omfatta även senare tid hava emellertid skyndat att rädda undan förstörelse en hel del av dem. Så har Nordiska Museet från olika delar av landet insamlat omkring 40, av vilka ungefär hälften äro uppställda å museets friluftsavdelning Skansen, och flera av museerna i landsorten hava räddat milstolpar från den dem omgivande trakten. Minnet av milstolparna kan därför nog ej helt försvinna, men milstolpar flyttade in i museer eller uppställda i museiparker kunna likväl ej till fullo ersätta det intryck de gamla milstolpar giva, vilka ännu befinna sig på sin ursprungliga plats, där de stått under generationer och för alla utmätt vägen. Önskligt vore därför onekligen om skydd genom lag kunde beredas några av de äldsta och smakfullast arbetade milstolparna, vilka ännu kvarstå på sin ursprungliga plats. Såsom hörande till milstolparna räknar jag även då det postament eller röse som uppbär dem.

Nådiga förordningen om fornminnesmärkens fredande och bevarande innehåller i § 2 enligt den lydelse denna paragraf erhöi 1886 enligt min åsikt intet, som kan tillämpas på milstolpar. Skola dessa skyddas, kräves nog en särskild förordning härom. Tvivelaktigt synes mig vara, om de över huvud taget kunna betraktas såsom fornminnen. Inom kretsar, intresserade för bevarandet av minnen från gångna tider, håller ett nytt skyddsområde på att arbeta sig fram, vilket område omfattar kulturminnesmärken — det vill säga företeelser av kulturhistorisk eller konstnärlig art — vilka ligga vår egen tid närmare än fornminnena, och till denna grupp synes milstolparna rätteligen höra. Den av Eders Kungl. Maj:t med anledning av skrivelse från riksdagen tillsatta fornminnesvårdskommittén torde i sitt betänkande taga hänsyn till milstolparnas bevarande.

Men även om lagen i framtiden skulle giva dem skydd, så behöva även dessa minnesmärken tillsyn och underhåll. Då de genom lagen skyddade milstolparna för visso skulle komma att ligga spridda ut öfver hela landet, torde tillsyn öfver dem väl böra åläggas ortsmyndigheterna, då för bedömandet av vilka åtgärder som krävas för deras underhåll ej fordras arbetskrafter med samma vetenskapligt kulturhistoriska utbildning, som när det gäller verkliga fornminnen eller kulturminnen av högre valör.

Vad beträffar omkostnaderna för underhållet av milstolpar, kvarstående på sina ursprungliga platser, är jag tveksam, huruvida milstolparnas bevarande är en kulturhistorisk uppgift av sådan betydelse, att med fog några anspråk kunna ställas på staten, att utöver det skydd, den genom lagstiftning kan giva, även ekonomiskt träda emellan. Statsintresset i detta hänseende synes mig hittintills hava varit koncentrerat på de verkliga fornminnena och sådana kulturminnesmärken, som äro av högt kulturhistoriskt eller konstnärligt värde, alltså företeelser av hög ålder eller hög kvalitet. Onekligen hava milstolparna för den bygd där de stå en viss betydelse, ett affektionsvärde, som gör att många — och det med rätta — känna saknad när de se dem försvinna, men jag kan likväl ej tillerkänna några milstolpar ovan berörda höga värden. Men då många av de äldsta och smakfullaste milstolparna stå på gränsen att nå upp till dessa värden, och då de för byggdebefolkningen, där de stå, ofta kunna äga stort affektionsvärde, vore det synnerligen önskvärt att nyssnämnda kategori av milstolpar ej blott genom lagen skyddades, såsom ovan är framhållet, utan även underhåll på något sätt bereddades dem. Liksom tillsynen över dem med fördel kan utövas av ortsmyndigheterna, torde statsintresset lämpligen kunna anlitas för deras underhåll vare sig genom dem, som förut varit underhållsskyldiga, eller genom fornminnesföreningar eller andra sammanslutningar för dylika intressen. Stockholm den 20 februari 1915.

Underdånigst
BERNHARD SALIN.

Bil. B.

*Till ordföranden i andra kammarens tillfälliga utskott nr 3,
godsägaren herr Axel von Sneidern.*

Med anledning av den genom Eder framställda begäran om ett yttrande av Svenska Naturskyddsföreningen rörande innehållet i herr Emil Molins i Dombäcksmark motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för vård och tillsyn åt ännu kvarvarande milstolpar få vi härmed anföra följande:

Frågan om milstolparnas bevarande ligger visserligen något på sidan av Svenska Naturskyddsföreningens verksamhet, men då den är att hänföra till den allmänna hembygdsvård, på vars kompletterande för närvarande arbetas och i vilken naturskyddet ingår såsom ett särdeles viktigt led, känna vi oss likväl manade att uttala våra varmaste sympatier för motionens syfte.

De gamla milstolparna av sten, i synnerhet de med rösen försedda, äga jämte sitt kulturhistoriska värde stor betydelse även ur rent estetisk synpunkt. Under århundraden ha de, så att säga, vuxit in i terrängen och landskapet och utgöra på många ställen ett så karakteristiskt drag i landsvägarnas och bygdens fysionomi, att det otvivelaktigt skulle vara en verklig förlust för vårt land, om de finge förfalla och förstöras i ännu större utsträckning än som redan skett.

Stockholm den 27 febr. 1915.

För Svenska Naturskyddsföreningens styrelse:

LOUIS AMÉEN.

Thor Högdahl.